

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2015

Redaktion:

Anders Söderberg

Lisen Tamm

Rune Edberg

Magnus Källström

Johan Runer

Utgiven av Sigtuna museum

Figur 2. "Näverpaket" från undersökningen i kv. Professorn 1, Sigtuna, 1999-2000. Fyndnummer 10755. Bredd 64 mm. Daterat till ca 1050. Foto: Anders Söderberg/Sigtuna museum.

Referenser

- Bäck, M. in press. Fiskeredskap. *Undersökningarna i kv. Åkroken, Nyköping*. Rapport från Statens historiska museum, undersökningsverksamheten, och Sörmlands museum.
- Edberg, R. 2012. *Husbehovsfiske under vikingatid och medeltid. Aspekter på ett fyndmaterial från Sigtuna*. Meddelanden och rapporter från Sigtuna Museum, nr 55.
- Edberg, R. 2014. "Näverpaketen" – flöten eller vad? *Marinarkeologisk tidskrift* 3/2014.
- Söderbäck, P. 1940. *Rågöborna*. Stockholm.

Runben och uppståndelseägg. Ett litet schakt med mycket arkeologi vid Drakegården i Sigtuna

Tove Björk & Marta Lindeberg

Under delar av april och maj 2015 genomfördes en arkeologisk undersökning kring 1700-talshuset Drakegården i Sigtuna. Undersökningen föranleddes av dräneringsarbeten och smala schakt grävdes runt hela Drakegården samt österut mot Torggränd. Drakegården ligger centralt i Sigtuna och undersökningen kom att beröra både Stora gatan och tomtmark inom kvarteret Draken. Eftersom ingen stratigrafisk analys eller efterbearbetning av materialet har hunnit påbörjas, föreligger ännu inga dateringar eller fasindelningar och de resultat som presenteras här får uppfattas som preliminära.

Undersökningsresultat

Vid undersökningen påträffades äldre nivåer av Stora gatan, vars sträckning avvek något från dagens. Gatan var stenlagd i de yngsta nivåerna och var i äldre faser belagd med kavelbroar. En tvärgränd som tidigare löpt genom nuvarande kvarteret Drakegården, från Stora gatan och ner mot vattnet, påträffades också. Även denna var periodvis belagd med kavlar men bestod i de äldsta undersökta skedena endast av påförda träffislager, där gränden avgränsades mot intilliggande tomt med flätverksstaket.

Vid den östra gaveln av det befintliga 1700-talshuset fanns lämningar efter minst tre hus. Längst upp mot Stora gatan påträffades spår efter den västra delen av en liten knuttimrad byggnad. Omedelbart söder om detta fanns lämningar av ytterligare ett hus, byggt på stensyll och med lergolv. Under huslämningen fanns spår av ett äldre hus, som varit försett med härd.

Figur 1. Ett silverkors och en del av ett uppståndelseägg påträffades i de senvikingatida träflislagren.

Figur 2. Det nyfunna runbenet, med en fullständig inskrift. Foto fig 1 & 2: Kenneth Svensson/Arkeologikonsult.

Byggnaden mot Stora gatan utgör sannolikt en mindre hantverksbod eller liknande, vilket antyder samma typ av funktionsindeldad tomtstruktur som har kunnat påvisas vid tidigare undersökningar i Sigtuna (jfr t.ex. Wikström 2011). Eftersom schaktet endast omfattade mindre delar av byggnaderna söder om boden är det inte möjligt att fastställa deras funktioner. Om den rumsliga strukturen vid Drakegården överensstämmer med vad som är känt från Sigtuna sedan tidigare bör dessa hus ha utgjort ekonomibyggnader, i vissa fall knutna till olika typer av hantverk. Att ben- och hornhantverk har utförts någonstans i närheten av undersökningsområdet är tydligt genom den stora mängd ben- och hornspill som påträffades i träflislagren. Även stora mängder läderspill påträffades i utfyllnadslager. Den härd som påträffades i det underliggande huset indikerar dock att det kan röra sig om ett bostadshus. Förhållandet kan möjligen tyda på att tomten med tiden förskjutits söderut. Rester av ytterligare hus påträffades i schaktet söder om Drakegården.

Horn- och benhantverk

I samband med undersökningen av Stora gatan utanför Drakegården tillvaratogs mängder av hornspill och halvfabrikat i ben och horn samt drygt 25 kammar. Sannolikt indikerar den stora mängden kammar att det under en period har legat ett kammakeri någonstans i närheten av undersökningsområdet. Horn/benmaterialet från Drakegården har när detta skrivs ännu inte genomgått analys. Preliminärt förefaller det främst utgöras av älghorn, men även ben från nötboskap förekommer.

Det skedde en förändring i horn/benhantverket i Sverige under vikingatid/tidig medeltid. Det påträffas relativt lite hornspill i städerna daterat till före 1000-talets andra hälft, ett mönster som syns i flera undersökta kvarter i Sigtuna samt även i t.ex. Lund (Wikström 2006, Ros 1990). Detta har tolkats som att kammakarna kan ha varit ambulerande, dvs. tillverkat på beställning, för att mot senare delen av 1000-talet bli mer stationära (Christophersen 1980, Ros 1990). Även Drakegårdens äldsta lager innehåller relativt små mängder hornhantverk och spill, för att högre upp i stratigrafien visa upp betydligt mer. I Sigtuna visar materialet från kvarteret Trädgårdsmästaren en kulmen i bl.a. kamtillverkning vid 1100-talets andra hälft medan det i kvarteret Urmakaren finns en topp för detta vid 1100-talets första hälft (Söderberg 2013).

Den ökade efterfrågan på hantverksprodukter i städerna ledde även till en generell ”förenkling” av horn/benhantverket, t.ex. av kammarna som börjat massproduceras. Drakegårdens kamfynd uppvisar både utsökta arbeten med stora kammar med ornamentik i form av punktcirklar och streck samt även flera mindre och enklare kammar.

Förändringen gällde inte enbart professionens lokala utövande utan också råmaterialet. Det föll sig sannolikt naturligt att till en början utnyttja de lokala resurserna, och en intensiv älgjakt verkar ha bedrivits. På Birka var älghorn en flitigt använd råvara (även om andra benråvaror också förekom), något som verkar överensstämma med materialet från Drakegården och andra undersökta kvarter i Sigtuna. Även på andra platser användes material från det lokala viltet, som i Sydsandinavien där mest hjorthorn användes, samt i Norge renhorn (Ros 1990).

Utvecklingen mot en allt storskaligare produktion i städerna kan ha lett till en reducerad viltstam och därmed restriktioner i storviltjakten (Zerpe 1991). Under 1200-talet syns som ett möjligt svar på detta att andra benslag än från det lokala viltet kommer till större användning i hantverket. I Sigtuna gäller det nötboskap, ren och kronhjort, vilket bl.a. setts i materialet från kvarteret Trädgårdsmästaren (Karlsson muntl. medd.).

Silverkors, uppståndelseägg och ett runben

Förutom hantverksmaterialet påträffades en del mer speciella fynd vid Drakegården. Ett av dessa var ett enkelt kors av silverplåt (*fig. 1*). Liknande silverkors, i vissa fall med ristade Kristusfigurer, har påträffats tidigare och utgör då hängen (Staecker 1999). Drakegårdens kors saknar motiv och upphängningsanordning och är inte heller lika arbetat som andra liknande kors. Det rör sig därför sannolikt om ett halvfabrikat. Vid undersökningen påträffades också en del av ett uppståndelseägg (*fig. 1*). Sådana keramiska ägg har tillverkats i lera som getts en bladliknande ornamentik och glaserats. Inuti ägget finns ett hålrum med en liten lerkula i. Äggen har sina ursprung i trakterna kring Kiev och utgjorde en symbol för uppståndelsen inom den östliga kyrkan.

Vid undersökningen påträffades också ett runben som stuckits ned i marken i anslutning till tomtgränsen mot Stora gatan (*fig. 2*). Mera om detta i påföljande meddelande.

Referenser

- Christoffersen, A. 1980. *Håndverket i forandring: studier i horn og beinhandverkets utvikling i Lund ca 1000-1350*. Acta Archaeologica Lundensia, series i 4o. Lund.
- Ros, J. 1990. Horn och behantverk. *Makt och människor i kungens Sigtuna*. Tesch, S. (red). Sigtuna.
- Staecker, J. 1999. *Rex regum et dominus dominorum. Die Wikingerzeitlichen Kreuz- und Kruzifixanhänger als Ausdruck der mission in Altdänemark und Schweden*. Stockholm.
- Söderberg, A. 2013. Om stratigrafi, tomtmönster och hantverk i kvarteret Urmakaren Sigtuna. *Situne Dei*.
- Wikström, A (red). 2006. *På väg mot Paradiset: arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna*. Sigtuna.
- Wikström, A (red.). 2011. *Fem stadsgårdar. Arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988-90*. Sigtuna.
- Zerpe, L. 1991. *På spaning efter lusräfsor och tillverkningsplatser – Tankar inför en finkamning av Visby innerstad*. Rapport RAGU Arkeologiska skrifter 1991:1. Visby.

Muntlig uppgift

Johnny Karlsson, fil mag, Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet, Sthlns univ, juni 2015.